

دانشگاه پیام نور

مرکز تهران

گروه علوم تربیتی

مقایسه آراء تربیتی امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت

استاد راهنما:

جناب آقای دکترمهران فرج اللهی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد رضا سرمدی

پژوهشگر : فاطمه صمدی

شهریورماه-1389

تقدیم به :

پدر و مادر

مهربان و دلسوزم

«لم يشكر المخلوق، لم يشكر الخالق»

اینک که به پاس الطاف الهی و حمایت‌های بی دریغ اساتید محترم، بر خود واجب می‌دانم از بذل توجه و سعه‌ی صدر استاد راهنمای محترم خود جناب آقای دکتر مهران فرج‌اللهی و جناب آقای دکتر محمدرضا سرمدی که آموزه‌های اخلاقی و علمی ایشان همواره راهگشایم بوده است و بعنوان مرجع غنی علمی همواره هدایتگر این پژوهش بودند و در تمامی مدت انجام این پروژه با راهنمایی‌های ارزشمندشان مرا یاری نمودند ابراز می‌نمایم.

هرچند این تشکر کلامی، گوشه‌ای از محبت‌های بی‌کران آنها را جبران نخواهد کرد.

همچنین جا دارد از جناب آقای دکتر محمد شبیری و جناب آقای دکتر بهمن زندی که زحمت مطالعه و داوری این پایان‌نامه را پذیرفتند نهایت تشکر و قدر دانی را مینمایم.

فرصت را مغتنم شمرده از محبت‌های بی‌دریغ پدر و مادر عزیزم که همواره و همه‌جا گرمای وجودشان را احساس میکنم که قوت قلب، برای تلاش‌های بنده هستند و وجود مقدسشان ندای امید و طراوت، پویایی را در لحظه لحظه زندگانی‌مندمانند است، تشکر و قدردانی میکنم. و همچنین از صمیم قلب از همسر مهربان و فداکارم، دل‌بندان عزیزم سحر، سارا، امیر حسین و خواهر بسیار ارجمندم و برادران بزرگوارم که در انجام این پایان‌نامه مرا یاری کردند کمال سپاس را دارم.

و نیز از دوستان بسیار عزیزم سرکار خانمها: مریم دهقانی، سارا عیسی زاده، شیوا درستی، لیلیا ذوالفقاری که به نحوی مرا در بهتر عرضه نمودن این تحقیق یاری نموده‌اند، تشکر می‌نمایم. و برای همه عزیزان آرزوی طول عمری با برکت از خداوند منان مسئلت دارم.

چکیده

عنوان تحقیق « بررسی مقایسه آرای تربیتی امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری با تاکید بر معرفت شناسی » می باشد. معرفت و شناخت چراغ راه هدایت است، تأمین همه جانبه ی سعادت انسان ها به آن بستگی دارد، و تا بشر ، خدا، هستی و دشمن را نشناسد، به زندگی واقعی نمی تواند بپیوندد. در واقع غفلت از آموزش مباحث معرفت شناسی ، رواج اندیشه های نادرست را موجب می شود و حیات فردی و اجتماعی انسان ها را دچار آسیب می کند.

از آنجا که نظام و چهارچوب کلی تعلیم و تربیت هر جامعه ای برخاسته از ارزشها، فرهنگ خواستها و ایده آلهای حاکم بر آن اجتماع است و بهترین راه بدست آوردن و اطلاع یافتن از ارزشها، فرهنگ خواستها و ایده آلهای یک ملت و یک اجتماع ، مراجعه به آرا و اندیشه های متفکران و اندیشمندان آن جامعه می باشد، در تحقیق حاضر با عنوان " بررسی آراء تربیتی در آثار امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری " جهت آشنایی با آراء تربیتی این دو دانشمند به عنوان متفکران و دانشمندان صاحب نظر در بر آن بوده ایم تا ضمن مراجعه به آثار بجای مانده از آن اساتید فرزانه ، نظام تعلیم و تربیت مورد نظر آنان را در چهارچوب ، معرفت شناسی ، اهداف و اصول تعلیم و تربیت، مورد بررسی قرار دهیم . در این راستا و در جهت تحقق هدف مذکور کلیه آثار موجود دانشمندان فوق در زمینه های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و مشخص گردید که اگر چه این دانشمندان مسلمان با توجه به نیازهای آن روزاجتماع بیشتر به فلسفه، کلام، تاریخ، اصول و فقه و مسایل عقیدتی پرداخته اند ولی می توان در لابلا ی آثار و نوشته های آنها نکات قابل توجهی در رابطه با تعلیم و تربیت اسلامی یافت که می توان از آنها د رتدوین چهارچوب کلی نظام تعلیم و تربیت جامعه اسلامی ایران سود جست.

در این پژوهش، روش تحقیق به صورت اسنادی و کتابخانه ای بوده و گردآوری اطلاعات با استفاده از نشریات و مجلات، کتب، مقالات، سخنرانیهای انجام یافته و فیش برداری است. روش جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای مندرج در مجلات، اینترنت و پایان نامه ها در ارتباط با موضوع تحقیق، مورد مطالعه و استفاده قرار گرفته است. نتایج بدست آمده حاکی از این است که امام فخر رازی و علامه جعفری را می توان به عنوان فیلسوفان مذهبی دانست. با دقت در آراء تربیتی این دو دانشمند می توان دریافت که مهمترین موضوع در اندیشه و آثار آنها، انسان شناسی تشکیل می دهد با این ترتیب آنها خواسته اند تمام ابعاد وجودی انسان را طوری تبیین کنند که مهمترین هدف انسانها در آموزش و پرورش جامعه در جهت خواسته های دین مبین اسلام می باشد.

بدینوسیله با توجه به یافته ها ، گنجاندن آراء تربیتی امام فخر رازی و علامه جعفری در کتب دانشگاهی و همچنین مطالعات و کنکاش بیشتر در این راستا پیشنهاد می شود.

کلید واژه ها: تعلیم و تربیت، معرفت شناسی ، مکتب فلسفی، مقایسه ، آراء تربیتی.

فهرست مطالب

فصل اول: مقدمات و کلیات تحقیق

عنوان صفحه

3	مقدمه
4	بیان مسئله و موضوع تحقیق
6	سابقه و ضرورت انجام تحقیق
8	سوالات اصلی تحقیق
8	تعریف اصطلاحات

فصل دوم: ادبیات تحقیق و بررسی زندگینامه امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری

12	مقدمه
12	پیشینه نظری تحقیق
14	پیشینه تحقیق عملی امام فخر رازی
15	پیشینه تحقیق عملی محمد تقی جعفری
15	پایان نامه های موجود درباره، معرفت شناسی علامه محمد تقی جعفری
16	اصطلاح معرفت شناسی
16	ریشه اساسی معرفت
17	تعریف معرفت شناسی
19	معرفت از نظر امام فخر رازی
19	ضرورت معرفت شناسی
20	معرفت در منابع اسلام
22	امکان معرفت
23	ابزارهای معرفت و شناخت
23	منابع شناخت
24	تأملات معرفت شناسی قرآنی
24	روشهای کسب علم
26	معرفت در مکتب اسلام
26	دیدگاه امام در مورد معرفت
28	معرفت دنیای درون

29	معرفت دینی
29	ضرورت نقطه آغاز برای معرفت
31	تطبیق چیست
31	تطبیق به عنوان یکی از لوازم و شروط معرفت
32	تطبیق به عنوان وسیله ای برای وصول به معرفت

فصل سوم : روش تحقیق

36	مقدمه
36	روش انجام تحقیق
36	جامعه آماری
37	روش نمونه گیری
37	روشهای جمع آوری اطلاعات
37	مراحل جمع آوری داده ها
37	روش تجزیه و تحلیل داده ها
38	محدودیت ها

فصل چهارم:یافته های تحقیق:

دیدگاههای تربیتی امام فخر رازی و محمد تقی جعفری با تأکید بر معرفت

شناسی

42	1-4مقدمه
42	2-4فخر رازی و مشاهیر علمای اسلام
43	3-4 موضع امام در باب کلیات
44	4-4 شخصیت و عقاید فخر رازی
45	5-4 اساتید فخر رازی
46	6-4 امام همه روشنفکران وصاحبنظران را به چهار گروه تقسیم می کند
48	7-4 روش تفکر رازی
48	8-4 روش علم ی و انتقادی فخر رازی را می توان در چهار مرحله خلاصه کرد
	51
52	9-4 عوامل تربیت
54	10-4 عقیده ابن خلدون درباره امام فخر رازی
54	11-4 قوای نفس انسان
55	12-4 مسافرتهاى امام جهت تحصیل علم و معرفت
56	13-4 مخالفان امام فخر رازی
57	14-4مقام امام فخر رازی

59.....	15-4 نظر امام فخر رازی در مورد علم حضوری
62.....	16-4 مقدمه
63.....	17-4 زندگینامه محمد تقی جعفری
64.....	18-4 فهرست آثار علامه
65.....	19-4 منابع شناخت در اندیشه استاد جعفری
69.....	20-4 تعلیم و تربیت در اندیشه استاد جعفری
70.....	21-4 ارکان تعلیم و تربیت از نگاه استاد جعفری
70.....	22-4 مبانی تعلیم و تربیت در اسلام
72.....	23-4 شرایط اساسی معلم در اندیشه استاد جعفری
73.....	24-4 حیات معقول هدف اعلاى زندگى بشرى
74.....	25-4 هدف زندگى در اسلام حرکت روبه جاذبیت ربوبی است
74.....	26-4 انسان عصاره هستی شناسی علامه جعفری
75.....	27-4 پاسخ سوالات

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

124.....	1-5 مقدمه
125.....	2-5 مقایسه آراء فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری در باب معرفت شناسی
128.....	3-5 وجوه اشتراک آراء فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری در باب معرفت شناسی
129.....	4-5 پیشنهادات کاربردی و پژوهش تحقیق
130.....	5-5 محدودیت ها
130.....	6-5 بحث و نتیجه گیری
132.....	فهرست منابع و مآخذ

فصل اول

مقدمات و کلیات تحقیق

فصل اول:

مقدمات و کلیات تحقیق

عنوان صفحه

3مقدمه
4بیان مسئله و موضوع تحقیق
6سابقه و ضرورت انجام تحقیق
8سوالات اصلی تحقیق
8تعریف اصطلاحات

مقدمه:

شاخه‌ای از فلسفه که به مطالعه‌ی معرفت می‌پردازد «شناسایی» یا «بحث‌المعرفه» نام دارد و معرفت یا شناخت در نتیجه برخورد حواس پنجگانه انسان با محیط در ذهن حاصل می‌شود. و در نتیجه می‌توان گفت که معرفت فرایند ادراکات حسی و تفکر منطقی بوده و از تعامل این دو بر یکدیگر حاصل می‌شود و شامل آگاهیها، متفکر نام نهادها. چنانکه در تعریف معرفت گفته‌اند:

اطلاعات، مهارتها و عقاید مختلفی است که هر یک از ما در درون خود داریم. و در نهایت معرفت یکی از وجوه تمایز انسان از حیوانات است که بر اساس این معرفت بسیاری از دانشمندان انسان را حیوانی نامیده اند .

معرفت عبارت است از تأثیر حالت و اعتقادی است که در شرایط معینی در ما ایجاد می‌شود و اگر با واقعیت منطبق باشد مترادف حقیقت است (نیکزاده، ۱۳۷۵).

در دنیای امروز (قرن ۲۱) موضوع معرفت شنا سی جایگاه ویژه ای به خود گرفته است بطوریکه مکاتب معرفت شناسی پیدا شدند و اندیشمندان فراوانی را به جهت اهمیت موضوع به خود مشغول داشته است زیرا آگاهی به ابعاد وجود خویش زمینه خود شکوفایی و خود آگاهی و خلاقیت را در انسان بوجود می آورد به همین دلیل امروزه نظام آموزش و پرورش به این موضوع توجه داشته است.

معرفت شناسی (epistemology) یا نظریه دانش و شناخت برای همه انسانها علی الخصوص دست اندرکاران تعلیم و تربیت اهمیت حیاتی دارد. این مبنای مهم فلسفی با مفاهیم کلی و بنیادین شناخت سر و کار دارد. در این راستا انسانهای بزرگ که دارای یک دستگاه فکری معین هستند حتی اگر درباره جزئی ترین مسائل روزمره سخن بگوی ند گفتارشان برگرفته از جهانگری و بنیادهای فلسفی خاص آنهاست (سرمدی، ۱۳۸۸، ص ۸۴).

به علت خارق العاده بودن ارزش انسان از دیدگاه قرآن، انسان اشرف مخلوقات نامیده می شود و از سایر موجودات متمایز میگردد. انسانیت انسان در دین اسلام فقط منحصر به وجود مادی او نیست بلکه از افقی بالاتر به انسان نگریسته می شود (سرمدی ، ۱۳۸۱، ص ۵). به علت همین جایگاه ارزنده ی انسان است که تعلیم تربیت یکی از مقولات مهم در مسایل تربیتی مکتب اسلام است. در این میان شناخت، نقش بسزایی در حیات و کمال انسان دارد. همانگونه که غذا موجب تعالی جسم و رشد آن است ، شناخت و علم هم غذای نفس است (اعرافی، ۱۳۸۶، ص ۲۴).

شیخ اشراق در آثار مختلف خویش موانع و آفات شناخت را یادآور شده و طالب شناخت را از گرفتار شدن به آنها برحذر داشته است . این موانع و آفات به شرح ذیل است:

انس به محسوسات ۲- تعلقات مادی ۳- معیار قرار ندادن برهان ۴- توجه نکردن به معرفت شهودی (اعرافی، ۱۳۸۶، ص ۹۷).

دانشمندان و مبتکران و فیلسوفان در بحث معرفت شناسی انسان به تواناییها و ویژگیهای انسانی (حافظه و ادراک، حواس، عقل شهود و تجربه) تاکید بیشتری می‌نمایند و معرفت قابل حصول را ناشی از تواناییهای مختص انسان دانسته‌اند. شناخت شناسی اسلامی مبتنی بر واقعیت علم و آگاهی و تواناییهای انسان برای شناختن است . در این دیدگاه انسان به قلم روح حقیقت جوئی خود، علم و حکمت رادر هر کجا و نزد هر کسی که باشد باید بیاموزد . در این نظام تعلیم، یاد دادن عبارت محسوب می شود و تعلیم و یاد دادن مستلزم رشد فکری (عقلانی) دانش اندوزان و رابطه مستقیمی با مباحث معرفت شناسی دارد . بنابراین مربی و متربی مشترکاً بایستی از ماهیت معرفت آگاهی یابند. با توجه به این که علامه امام فخر رازی و محمد تقی جعفری به عنوان فیلسوفان اسلامی و معلمانی اندیشمند محصولات ژرف و بنیادینی را تدوین نموده اند. در این رساله سعی شده است معرفت شناسی را از دیدگاه این دو متفکر اسلامی بررسی و آرمانها و اندیشه های ایشان مورد توجه قرار گیرند.

بیان مسئله و موضوع تحقیق :

یکی از مهمترین مسائلی که در فلسفه مطرح است ، مساله معرفت است. در فلسفه درباره معرفت ، چگونگی و تشکیل معرفت ، منابع و انواع معرفت و رابطه معرفت با حقیقت بحث می شود. از آنجائیکه مباحث ذکر شده رابطه مستقیم با تعلیم و تربیت دارد و تعلیم و تربیت از یادگیری جدا نیست و یادگیری همان کسب معرفت است که از راههای استقرار ، قیاس و منابع عقل ، شهود ، تجربه و حواس بدست می آید. چنانکه در تعریف معرفت گفته اند : معرفت شناسی علمی است درباره حقیقت معرفت انسان و ارزشیابی انواع معرفتهای او و تعیین معیار صدق و کذب بحث می کند (شریعتمداری، ۱۳۸۳، ص ۱۲۴).

معرفت دقیق ما درباره جهان ما را به تعیین انتخابهای خویش در تصمیم گیریهایمان کمک می کند که این خود به تداوم رهایی ما از چنگال جهل خرافات بیماری ، قحطی و سایر مشکلات بشری مدد میرساند (گونگ، ۱۳۸۳ ص ۶۱).

به عبارت دیگر (معرفت دقیق باعث می شود) که آنچه که خود فرد می آموزد نسبت به آن بصیرت کامل پیدا کند و دلیل قبول و انجام آن را تشخیص دهد و نتیجه این نوع معرفت تغییر افکار، تمایلات، عادات، مهارتها و قضاوت در افراد می باشد. فردی که در جریان کسب معرفت فهم و فکر را به کار اندازد به آسانی میتواند خود را در برابر امور تازه مجهز کند و عکس العملهای متناسب را به وجود آورد (شریعتمداری، ۱۳۸۳، ص ۱۲۹).

آرائی تربیتی فیلسوفان بزرگ منعکس کننده دیدگاههای آنان در باره جهان هستی، جایگاه انسان در آن، روش کسب معرفت و بالاخره ماهیت و منبع ارزشها میباشد و شناخت آرائی برجسته این مرییان از مهمترین مسائلی است که هر مربی، معلم و اهل علم و دانش، باید بخوبی از آنها آگاه باشد.

معرفت شناسی گنجینه اصلی حرفه معلمی است. یک معلم بطور عمده برای رشد فکری شاگردان خود تلاش می کند و رشد فکری عمدتاً با معرفت سروکار دارد. تربیت در تمام سطوح از خردسالی تا بزرگسالی از دانستنیهای مربوط به چگونگی پیدایش شناخت و دانایی در انسان و انواع آن کمک می کند. پی بردن به ارتباط نوزاد با محیط، افراد و آغاز زندگی عینی و تشکیل ذهنی از مباحث معرفت شناسی است (ابراهیم زاده، پورظهیر، ۱۳۶۴، ص ۳۷).

در این میان امام فخر رازی و علامه جعفری که در زمینه آرائی تربیتی تلاش فراوانی انجام دادند به طوریکه امام فخر رازی ۸۱ جلد کتاب به رشته تحریر در آورده است که از آن جمله می توان کتاب تفسیر کبیر، جامع العلوم عجایب القرآن، معالم اصول الدین، مقالات العارفین، المباحث... نام برد. امام فخر رازی دارای نظرات بسیار ارزشمند در زمینه تعلیم و تربیت و فضایل و رذایل اخلاقی و ابعاد انسانی است. وی در هیچ کتابی بطور شفاف و صریح به تربیت نپرداخته است لذا محقق برآن است تا با مطالعه تالیفات وی نکات تربیتی آن را استخراج و نقاط قوت و ضعف دیدگاههای تربیتی وی را بررسی نماید. همچنین علامه جعفری بالغ بر ۲۶۰ جلد کتاب از خود به جامعه علمی جهان به یادگار گذاشته است که از جمله آفرینش و انسان، آفتاب حکمت، از دریا به دریا، انسان در افق قرآن، انسان در اسلام، ایده آل زندگی و زندگی آینده آل، تحقیق در فلسفه علم... را نام برد. از این رو این دو اندیشمند مسلمان زمینه توسعه و رشد مسایل تربیتی را سرلوحه کارشان قرار دادند به همین جهت پژوهشگر در صد د بررسی اندیشه های این دو اندیشمند مسلمان است و از این رهگذر پیشنهاد علمی و عملی برای بکارگیری آن برای تربیت نسل جوان مورد توجه قرار گیرد که بررسی اندیشه ها و آراء تربیتی آنها در زمینه شناخت شناسی و بالتبع آراء تربیتی شان تلاشی است در جهت استخراج یکی از مسایل فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی از پشتوانه های فکری و فرهنگی اسلامی - ایرانی مقدمه وبستر مناسبی برای پژوهش دیگران درباره سایر متفکران مسلمان.

سابقه و ضرورت انجام تحقیق:

آدمی موجود پرسشگری است که از آغاز خلقت خویش در برخورد با پدیده های گوناگون عالم هستی، میل به دانستن را پیشه خویش کرده است در حقیقت اندیشیدن در ورای پرسشهای گوناگون شکل می گیرد و محصول این اندیشه عمیق راهیابی به حوزه معرفت است. تاریخ گواه آن است که سوفسطائیان یونانی اولین گروهی بودند که به طرح این پرسشها پرداختند و در پی آنها فیلسوفان نظیر سقراط، افلاطون، ارسطو در صدد پاسخ گویی بدین سوالات برآمدند. در این میان شیوه سقراط در برخورد با این پرسشها منحصر به فرد بود او می کوشید با شیوه مباحثه و مناظره و با طرح پرسشهایی نظیر عدالت چیست؟ به فهم مفاهیمی دست یازد که دیگران آن را اثبات شده می پنداشتند.

فیلسوفان مسلمان نیز به گونه ای غیر مستقیم به مباحث معرفت شناسی پرداختند کندی اولین فیلسوف جهان اسلام بود که برای رسیدن به معرفت سه عنصر حس، عقل و وحی را معرفی نمود (نصری، ۱۳۷۹، ص ۱۳).

اینجا لازم به ذکر است که معرفت شناسی به تفکر فلسفی مغرب و خاور میانه اختصاص ندارد و از باب نمونه می توان فلسفه هندوها را نام برد (حسن زاده، ۱۳۸۲، ص ۴۰).

مطالعه شناخت شناسی مکتبهای غربی از لحاظ مسئله شناخت دچار نوسانات زیادی بوده و هنوز بر پایگاه محکم و استواری دست نیافته اند. اما فلسفه اسلامی همواره در طول پیدایش و رشد خود از یک موضع قوی و استواری برخوردار بوده و هیچ گاه دستخوش تزلزل و بحران نشده است شناخت شناسی سلامی مبتنی بر واقعیت علم و آگاهی و توانایی های انسان برای شناختن است (ابراهیم زاده، ۱۳۶۹، ص ۲۶۹).

با وجود غنای فلسفه اسلامی و درخشش نخبگان بسیاری در این حوزه مباحث معرفت شناسی آنچنان که باید در حوزه فلسفه اسلامی رشد نیافت و تنها در سالهای اخیر بزرگانی چون علامه طباطبایی و شهید مطهری و اندکی دیگر مباحثی را به حوزه معرفت شناسی اختصاص دادند (نصری، ۱۳۷۹، ص ۱۴).

علامه محمد تقی جعفری در دهه های اخیر در زمره متفکران و اندیشمندان بود که در وادی انسان شناسی گام برداشت و کوشید تا انسان را به درستی بشناسد بر این اساس برای انسانها فراتر از اهمیت صوری و نظری ارزش علمی و عینی قائل بود و با اخلاق سازنده سلوکی رهگشا زیباترین جلوه های اخلاقی و حکمی خود را در همین رابطه بروز داد و در پرتو همین

جلوه ها در مدت زمانی نه چندان زیاد توانست تالیفاتی پر شمار و عمدتا بدیع از خود به یادگار گذارد. و یافته های خویش را در قلمروهایی چون ،انسان شناسی، جهان شناسی، روانشناسی، جامعه شناسی، اخلاق حکمت و فلسفه و عرفان را ارائه دهد(تحقیقی در فلسفه علم، ۱۳۸۴ص ۱۰).

در این رساله بر آنیم تا موجودیت و کیان علمی و نظری این دو اندیشمند به جامعه دانشگاهی و علاقه مندان به فلسفه اسلامی معرفی گردد تا نشانی باشد از تصویر معلمی واقعی که مسوولیتهای خویش در حق دانش اندوزان به درستی ادا نمود در این زمینه پیوسته دیدگاههای خویش را با عنصر زمان هماهنگ می نمود و به تفکر روز آمد و زمان گرا ایمان راسخ داشت و همچنین با توجه به اهمیت مسئله معرفت شناسی و ضرورت پرداختن به قلمرو آن و با توجه به این که در زمینه مقایسه معرفت شناسی از دیدگاههای امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری تحقیق و پژوهش صورت نگرفته است از همه مهمتر این که امام فخر رازی در هیچ یک از تالیفات خود اشاره صریح و مستقیم به عوامل و معرفت و ارزش علم نپرداخته است بلکه باید با مطالعه عمیق ،اصول تربیتی راستخراج و بصورت رساله مدون در اختیار جامعه پژوهشگران قرار گیرد. ضرورت تحقیق در زمینه معرفت شناسی امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری احساس و خدمت خوانندگان محترم تقدیم می گردد، تا گامی باشد در جهت استخراج از مسائل تربیتی از منابع غنی فرهنگ ایرانی و اسلامی.

سوالات اصلی تحقیق :

- ۱- تعریف معرفت از دیدگاه امام فخر رازی و محمد تقی جعفری چیست؟
- ۲- ماهیت معرفت از دیدگاه امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری چیست؟
- ۳- منابع معرفت از دیدگاه امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری کدامند؟
- ۴- راههای دستیابی به معرفت از دیدگاه امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری کدامند؟
- ۵- تبیین نقش عقل در معرفت شناسی امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری چگونه است؟
- ۶- تبیین نقش حواس و تجربه در معرفت شناسی امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری چگونه است؟
- ۷- وجوه افتراق و اشتراك معرفت شناسی امام فخر رازی و محمد تقی جعفری کدامند؟

تعریف اصطلاحات:

بعضی از اصطلاحاتی که این تحقیق با آن ها در ارتباط است عبارتند از:

- ۱- **معرفت** : معرفت عبارت است از تاثیر حالت و اعتقادی که در شرایط معینی در ما ایجاد می شود در حالی که نسبت به آن تردیدی به خود نمیدهیم . چنانچه معرفت با واقعیت منطبق باشد مترداف حقیقت است که خود حاصل تحقیق دقیق علمی و ویژه دانشمندان است (نیکزاد، ۱۳۸۱ص ۴۴).
- ۲ - **معرفت شناسی** 1: علمی است که درباره شناختهای انسان، ارزشیابی انواع معرفت، تعینی ن ملاک صحت و خطای آن شده است (دادبه، ۱۳۶۷ص ۱۰۰).
- 3- **برنامه ریزی** : عبارت است از تدوین طرح و نقشه جهت برآوردن اهداف یا نیازهای سازمانی در آینده . این طرح و نقشه شامل اقدامات صورت گرفته، روش های به کار برده شده، مراحل اجرای آنها، و بررسی نتایج میشود(سرمدی، ۱۳۸۷، ص ۲۱).
- ۴- **تعلیم** 2: عبارت است از فراهم آوردن زمینهای برای رشد و شکوفایی استعدادهای ذهنی انسان (سادات، ۱۳۸۴، ص ۹). و همچنین تعلیم عبارت است از انتقال معلومات و دانسته ها از معلم به متعلم بطوریکه مقصود از آن فرا دادن نوعی از معرفت باشد (فایضی و آشتیانی، ۱۳۷۵، ص ۳۶).
- ۵- **تربیت** 3: تربیت به معنای وسیع کلمه عبارت است از هر عمل یا فعالیتی که اثر سازنده بر روی جسم و روح و شخصیت و یا شایستگی مادی و معنوی فرد باشد . در این معنی تربیت فرایندی است پیوسته که روند آن از آغاز انعقاد نطفه در رحم مادر شروع و تا زمان مرگ ادامه می یابد (نیکزاد ۱۳۸۱، ص 23).
- ۶- **تجربه** : در بحث معرفت روشن کردن مفهوم تجربه و توجه به جنبه های اساسی آن از لحاظ تربیتی لازم است . تجربه گاهی به معنی فعالیتهای حواس و زمانی به عنوان فعالیتهای حواس و زمانی به عنوان فعالیتهای عقلانی بکار می رود در بعضی موارد تجربه به معنی اطلاعات یا مجموع معرفتهای استعمال میشود (شریعتمداری، ۱۳۸۰ص ۴۲).

۷-حقیقت: قضیه ای است که تصویری دقیق از واقع یا نفس الامر در برداشته باشد.. در اینجا باید توجه داشت که کلمه واقع یا نفس الامر محدود به امر خارجی نیست بلکه شامل امور خارجی، ارتباط مفاهیم و تطبیق با موقعیت نیز می باشد(شریعتمداری، ۱۳۸۰، ص ۱۴۲).

۸-شک: اغلب فیلسوفان اساس فلسفه را حوالی چون شک، سوال، حیرت، تعجب و اضطراب دانسته اند، شک را بردو نوع تعریف کردند.

۱-شک مضرو عقیم: شکی است که انسان با ابتلا به آن خود را از تلاشهای بعدی معاف میکند و میگوید چون شناخت مطمئن و یقینی برای انسان میسر نیست پس تامل و تعمق زیاد، وقت تلف کردن است و حاصلی ندارد. این شک درهای تحقیق را به روی انسان می بندد و خود ناشی از بی حوصلگی است. از این شک باید پرهیز کرد.

۲- شک مفید: شکی مفید که مشوق انسان به ادامه تحقیق و پژوهش است در مقابل شک مضر قرار دارد، که انسان را به سوی بی حرکتی و بن بست سکون می کشاند. شک مفید مشوق ما به سوال کردن است. این شک نوعی احترام به حقیقت است زیرا انسان را از ابتلا به اصالت جزم یعنی دگماتیسم نجات میدهد. شک امام فخر رازی برای رفع ابهام و شک امام محمد غزالی برای نجات از تحجر و به خاطر پیدا کردن صراط مستقیم و مطمئن در زندگی جزو شکهای مفید میباشد (سلطان القرایی، ۱۸۴، ص ۵۱، ۵۰).

۹-تعلم: یکی از مهمترین و اساسی ترین راههای کسب معرفت، تعلم و یادگیری است/انسان به کمک تعلم و یادگیری مسائل می تواند به خیلی از نکات و رموز هستی که تا به حال برای او ناشناخته بودند دست پیدا بکند (شاهنده، ۱۳۸۵، ص ۱۱۲).

۱۰- تدریس 4: تدریس جریان پیوسته و مرتبطی است که با طراحی شروع می شود و با اجراء و ارزشیابی خاتمه می یابد. مهمترین مرحله، مرحله طراحی است. چون چگونگی اجراء و ارزشیابی را دقیق تشریح می کند (رحال زاده، ۱۳۷۵ ص ۱۹).

فصل دوم

ادبیات تحقیق

و

بررسی زندگینامه امام فخر رازی
و علامه محمد تقی جعفری

فصل دوم:

ادبیات تحقیق و بررسی زندگینامه امام فخر رازی و علامه محمد تقی جعفری

صفحه	عنوان
12.....	مقدمه.....
12.....	پیشینه نظری تحقیق.....
14.....	پیشینه تحقیق عملی امام فخر رازی.....
15.....	پیشینه تحقیق عملی محمد تقی جعفری.....
15.....	پایان نامه های موجود درباره، معرفت شناسی علامه محمد تقی جعفری.....
16.....	اصطلاح معرفت شناسی.....
16.....	ریشه اساسی معرفت.....
17.....	تعریف معرفت شناسی.....
19.....	معرفت از نظر امام فخر رازی.....
19.....	ضرورت معرفت شناسی.....
20.....	معرفت در منابع اسلام.....
22.....	امکان معرفت.....
23.....	ابزارهای معرفت و شناخت.....
23.....	منابع شناخت.....
24.....	تاملات معرفت شناسی قرآنی.....
24.....	روشهای کسب علم.....
26.....	معرفت در مکتب اسلام.....
26.....	دیدگاه امام در مورد معرفت.....
28.....	معرفت دنیای درون.....
29.....	معرفت دینی.....
29.....	ضرورت نقطه آغاز برای معرفت.....
31.....	تطبیق چیست.....
31.....	تطبیق به عنوان یکی از لوازم و شروط معرفت.....
32.....	تطبیق به عنوان وسیله ای برای وصول به معرفت.....

مقدمه:

یکی از مهمترین مسائلی که در فلسفه مطرح است مساله معرفت می باشد در فلسفه درباره ماهیت معرفت و چگونگی تشکیل معرفت، انواع معرفت، رابطه معرفت با حقیقت با حقیقت و میزان ارزش سنجی معرفت بحث می شود از آن جهت که مباحث ذکر شده به طور مستقیم با تعلیم و تربیت سرو کار دارند و تعلیم و تربیت از یادگیری جداشدنی نیست و یادگیری نیز همان کسب معرفت می باشد براین اساس محقق قصد دارد با رجوع به منابع معتبر و گوناگون، تعریف یا تعریفات مشخصی از معرفت بدست آورده و آن را به عنوان انواع مهم معرفت پرداخته و راههای وصول به آن و منابع معرفتی را معین نموده دیدگاه متفکر را در مورد معرفت شناسی مطالعه و بررسی قرار داده و تاثیر نظرات آنها در نظام تعلیم تربیت را بیان نماید.

با توجه به اهمیت معرفت شناسی در حوزه تعلیم تربیت محقق قصد دارد با رجوع به منابع معتبر در بخش اول پیشینه نظری تحقیق را مطرح و سپس پیشینه عملی تحقیق تحقیقاتی را که دیگران در این زمینه چه به صورت کتب پایان نامه یا مقالات دانشجویی و چاپ و منتشر شده را ذکر کند.

پیشینه نظری تحقیق:

معرفت شناسی به منزله رشته ی مستقلی از علوم فلسفی، سابقه چندان دیرینی ندارد و از قرن هفدهم یا هیجدهم میلادی فراتر نمی رود. جان لاک و لایب نیتس از نخستین کسانی هستند که مسائل معرفت شناسی را به طور منظم و مستقل مورد بحث قرار دادند در تاریخ فلسفه یکی از مهمترین جنبه های کار دکارت تأکید بر بحث معرفت یا شناخت شناسی یعنی چگونگی حصول شناخت برای آدمی است. از قدیمی ترین ایام، دو نظر درباره منشاء اصلی شناخت آدمی یا سرچشمه تصورات وجود داشته است. بعضی معتقد بوده اند که تصورات از بیرون به ما می رسند و ذهن ما مانند دستگاه گوارش ما است که غذایی را که داخل می شود، می گوارد و هضم و جذب می کند یا به تعبیر دیگر، همچون صفحه ای سفید و لوحی پاک است که قلم تجربه ی مطابق بعضی قواعد املاء و انشاء روزنه ای بر آن چیزهای جدید مینگارد دسته ای دیگر بر این باورند که تصورات با انسان زائیده می شوند و ذهن آدمی نخستین مخزن معانی کلی است و تنها کار جهان برون و محسوسات و مجربات، برانگیختن تصوراتی است که قبلاً در ذهن به حال کنون وجود

داشته اند. اصحاب عقیده اول را پیرامون اصالت حس یا اصالت تجربه می نامند و گروه دوم و اتباع اصالت روح یا اصالت تصور یا اصالت معنا یا گاهی اصالت عقل می گویند.

در مورد منشاء تصورات و معرفت آدمیان هیوم در اصول یا دو سلف نامدار خود، لاک و بارکلی موافق است، بعضی شناخت انسان را محصول ارتسامات و تجربه می داند، چیزی که از خود می افزاید و در تاریخ فلسفه دارای اهمیت اساسی است. یکی انکار مفهوم جوهر، بویژه نفس با خود به عنوان جوهری قائم به ذات و مستقل است و دیگری انتقاد از علیت شکاکیت هیوم اساس نظری دانش آدمی را با خطر نابودی روبرو ساخت و بنای باشکوه نقد عقل محض را کانت برای رهایی از شکاکیت هیوم برپا کرد.

شالوده ی نقد عقل محض، نخستین بار در رساله ای نهاده شد که کانت آن را «باب صورت ها و بی اصل های جهان حسی جهان فکری» نامید. در این رساله، کانت حدود ده سال پیش از انتشار نقد عقل محض، از سرچشمه و حدود شناسایی سخن گفت در زمان و مکان را همانند صورت های نگرش دانست و به تفکیک دو مفهوم پدیدار و نفس الامر پرداخت، کانت در این که هرگونه شناسایی ما تجربه ای آغاز می شود تردید به خود راه نمی دهد. اما به نظر او همه شناسایی ما از تجربه بر نمی آید.

شناسایی می تواند از یک سو فراهم آمده و از تأثرهای حسی ما و از سوی دیگر برآیند چیزی باشد که توانایی شناسایی به آن می افزاید آیا می توان به قلمرو شناسایی مستقل از تجربه و ناشرهای حسی راه یافت. این پرسش که از شناسایی پیشین در برابر شناسایی پسین که تجربه سرچشمه آن است سخن می گوید از بنیادی ترین مسائل فلسفه نقادی کانت است. مراد از شناسایی پیشین، مستقل بودن آن از هرگونه تجربه است. در برابر معرفت پسین، که فقط از تجربه فراهم می آید.

شناسایی پیشین نگاه به نظر کانت است «محض» است که هیچ گونه مفهومی تجربی در آن به هیچ وجه راه نداشته باشد.

شناسایی انسان در چارچوب تجربی محدود نمی شود و از آن فراتر می رود در فراسوی شناسایی تجربی، انسان با سه مسئله بنیادین روبرو می شود، یعنی خدا، آزادی، اراده و بقای نفس. انسان با روی آوردن به اصل های مستقل از تجربه در گشودن این سه مشکل می کوشد. آشکار است که گام نهادن در این میدان با دشواریهای فراوان همراه است. اما انسان به یاری خرد خویش، می کوشد بنیادهای شناسایی مستقل از تجربه را به مثابه ی شالوده ی اندیشه بیازماید، تا به امکان